

Iz oblasti teme.

Povest.

Spisala Márica Bartol.

Tiste dni, ko se je vršila obravnava proti Francu Pavliču, se je za to obravnavoanimalo vse mesto. Franc Pavlič, ki je bil občespoštovan obrtnik, vselej vzglednega vedenja in ki ni prišel s kazenskimi paragrafi niti v najmanjše navzkrižje, je stal sedaj pred sodniki, ker je zalučal svoji lastni materi gladilnik v glavo, da je vsled tega umrla že po par urah.

Tisti dan pa, ko se je vedelo, da se mora Pavlič zagovarjati, se je kar trlo radovednega občinstva na galeriji.

Ko je sodnik dejal zatožencu: »Sedaj povejte, kar imate povedati v svoj zagovor« — je nastala v sodni dvorani prav smrtna tišina, Pavlič pa je govoril tako, kakor bi se bil naučil iz knjige; saj ga je ta izpoved težila od njegovega petega leta, težilo ga to, kar je zdaj govoril, celih štiriindvajset let kakor mora, ne da bi bil živi duši kaj zaupal o tem.

* * *

Bilo je v juniju pred štiriindvajsetimi leti. Bil sem takrat star šele pet let. Stanovali smo v majhni pritlični hišici zunaj mesta v stanovanju, obstoječem iz sobice in kuhinje. Kraj nas so stanovali še drugi ljudje, revni kakor mi, na drugem koncu hiše tudi v sobici in kuhinji. Drugih prostorov ni bilo v hišici.

Tisti večer je prišel oče kakor po navadi ob devetih uri domov. Jaz in moja dva mlajša bratca smo se igrali na kuhinjskem pragu, kamor se je stopilo z dovolj prostranega dvorišča.

»Papa, papa!« sem jel kričati in mu plezati po hlačah, zamazanih od dela v skladiščih.

Drugih dveh bratov oče ni imel rad; to sta otroka čutila instinktivno, zategadelj mu tudi nista nikoli tekala naproti.

Vsak večer, ko sem mu tako pritekel naproti, me je posadil na svoje široke rame in poskočil z mano: hi, hop, hi, hop! da sem z glasnim krohotom odskočil visoko čez njegovo glavo.

To so pa bile tudi edine lepe minute mojega otroškega življenja, kajti mati naša ni bila nikdar ljubezniva z nami in tepla je poprek vse tri, kateri ji je ravno prišel pod roko.

Tisti večer pa me oče ni posadil na rame in ni poskočil z mano, ampak del me je dovolj naglo takoj zopet na tla.

V kuhinji nas je čakala na mizi solata in velik kos suhe polente. Nam otrokom se solata ni dopadla, zato smo vzeli vsak svoj kos suhe polente v roko ter šli zopet na prag — med dvoriščem in kuhinjo. Zunaj je bilo svetlo kakor po dnevi, ker je bil polni mesec ravno priplul izza hriba. Ko smo tako zopet začeli svoje igre, sem začul očetovo kričanje; to se mi pa ni zdelo čisto nič čudno, saj sta vpila in kričala drug na drugega vsak večer, ko je prihajal oče z dela, tako da sem si že mislil, da ne more biti drugače.

»Francek,« začujem očetov glas, »Francek, pojdi sem! Ali je bil stric Tone tudi nocoj tukaj?«

»Da, bil je«, sem odgovoril in se ustrašil, ko sem pogledal na mater in videl, kako me grdo gleda.

»Ali ste takrat že jedli?« je vprašal zopet oče.

»Mi ne, stric Tone in ma . . .«

Poslednje besede nisem izgovoril, ker mi je mati priložila v tistem trenutku tako zaušnico, da sem kar odletel in padel. Med mojim vriskanjem in jokom sta kričala zdaj še bolj drug na drugega; potem sem videl očeta, ki je mater prijel in držal nekaj časa za vrat, a jo potem izpustil in pahnil od sebe. Nato je vzel iz škatle, kjer je hranil svoje orodje, dolg žrebelj, stopil na nizek stol in zabil žrebelj skoro pod strop. Zarjovel je strašno na mater, naj se pobere ven, zapodil nas s praga in se sam zaprl v kuhinjo. Mi trije smo jokali vsi, a ker nam je mati grdo zažugala, da naj molčimo, smo nehali skoro in stopili ž njo čez dvorišče na cesto.

Ljudje so še hodili po cesti, v veliki sosednji hiši so še svetili, in čuli smo v njej ljudi, ki so se razgovarjali.

Mati naša je pa stala nema na cesti, sam ne vem, kako dolgo, dokler nista prišla mimo redarja, ki sta šla vsako noč ob isti uri ondod. K tema je stopila mati, pričela jokati in praviti, da nas je oče vrgel na cesto, sam pa se je zaprl v hišo. Ulomili so vrata in pri slabo brleči petrolejki smo zagledali očeta, ki je visel na tistem dolgem žreblju izpod stropa že hladen, mrtev . . .

»Proč, nesite ga proč, tja v mrtvašnico, da ga ne vidim tukaj, takoj!« je zavpila mati, in želja se ji je izpolnila prav kmalu. Na pogreb nas ni peljala in tudi sama ni šla.

Majhen sem bil še tedaj; saj vam pravim, da sem imel samo pet let; stvari, ki so se godile okoli mene, nisem sicer razumel, a vtisnile so se mi v srce za vedno. Ko sem bil odrastel, sem videval

vse tiste stvari znova dan na dan in razumel prav dobro, kaj je gnalo mojega očeta v smrt.

Ko sem ga nekoč, ko me je vzdignil na ramo, vprašal, zakaj ne vzdigne tako nikdar mojih bratcev, je dejal: »Teh nimam rad, ta dva nista moja, ti sam si moj.«

Spominjam se še, kako sem tedaj zaklical bratcema veselo: »Vidva nista od papa, vidva nista od papa!«

Dobro vem, kako je vsak večer okoli sedme ure prihajal k nam »stric Tone« (tako smo ga klicali mi otroci), mladenič, kateremu so prav pred kratkim pognale prve brčice. Bil je mnogo mlajši od mojega očeta in od moje matere. Ko je prihajal, je mati vselej kaj cvrla, da nas je, mene vsaj, tako prijetno ščegetalo v nosu. Cvrkla je ali kakove drobne ribe ali jetra ali klobase in postregla še s čim drugim »stricu Tonetu«, nas pa pognala igrat se. Ko je pa okoli devete ure prihajal domov moj oče, je našel na mizi skledo solate ali fižola in suho polento, dasi sem videval, kako je prinašal ob sobotah materi ves svoj zaslužek. »Stricu Tonetu« je pa tudi bilo treba pripraviti kaj tako dobrega; kajti ko mu enkrat ni bilo nekaj povšeč, je strašno razsajal nad materjo ter ji razbil več loncev in skled. Potolažil se je šele, ko ga je mati lepo prosila in mu obečala, da mu bode odslej pripravljala boljših jedi. Včasih, ko je »stric Tone« pojedel, sta šla z materjo z doma, najbrže v gostilnico. Oče nas je dobival tedaj same doma in svojo solato si je moral pripraviti sam. Ko se je mati vrnila, je bil zopet krik in vik dolgo v noč.

Nekoč se je moj oče ponesrečil na delu, da je moral biti doma. Kako dolgo ni šel na delo, ne vem; saj veste, da otroci nimajo pojma o času. »Strica Toneta« ni bilo ves ta čas k nam, a spominjam se, da sem slišal očeta, ki se je hudoval na mater, češ, da daje »stricu Tonetu« denarja. Mi, oče tudi navzlic bolezni, smo jedli kakor doslej samo najbornejšo hrano.

Z leti sem razumel vse, le nekaj mi ni hotelo v glavo, zakaj namreč ni moj oče pustil matere in onih dveh otrok ter vzel mene in šel, ali zakaj je ni zadavil . . . Bil je pač dober, predober, in sram ga je bilo ljudi . . .

Ko se je tisti večer zaprl v stanovanje, je zapisal na košček papirja, da umrje, ker mu je žena zagrenila življenje tako, da mu nikakor ni mogoče več živeti.

In sedaj vstaja v mojih spominih zopet tista mesečna, svetla junijska noč, vstaja mi v spominu — ona, mati naša, zroča ravnodušno v žrebelj, ki ga je oče zabijal pod strop, vstajajo mi v spominu

cesta in ljudje, ki so po njej hodili gori in doli; še vidim pred seboj tisto veliko hišo poleg naše, vso razsvetljeno in polno ljudi. Vse to je videla tudi ona, in dasi je dobro vedela, kaj namerava moj oče, ni zinila, da bi koga poklicala, do tedaj, ko je za gotovo vedela, da je že prepozno.

Starše moramo ljubiti, tako so nas učili v šoli, potrpeti ž njih slabostmi, če jih imajo; otroci nikdar ne smejo soditi svojih staršev, posebno matere ne! Mati — oh, sladko ime! sem bral večkrat. Ali lepo vas prosim, gospoda, kaj je meni storila moja mati takega, da bi jo moral ljubiti? Umorila mi je očeta, ki me je imel rad; kadar je le mogla, me je pahnila od sebe. Dala mi je samo življenje, za katero ji gotovo ne morem biti hvaležen, in dala mi ga je najbrže nevoljna, srdita name, odkar me je začutila. Kaj ljubiti! Niti lepo pogledati, pogledati ji naravnost v obraz nisem mogel nikoli, odkar sem se zavedel pa do onega dne, ko je zavrelo v meni in se nisem mogel več brzdati.

Ko sem začel sam misliti in razumevati, sem se večkrat vpraševal kakor danes: Zakaj ni oče ubil rajši — nje? — in vsakikrat sem se moral nasmejati.

Dasi je bila ona kriva, bi ga bili vi po svojih paragrafih obsodili v dolgoletno ječo, bil bi zločinec, morilec, katerega bi se ogibal vsak pošten človek. Povejte mi, ali ga ona ni umorila? Ni li sam potrdil tega v poslednjem trenutku svojega življenja, ko gotovo nihče ne laže? In vendar je nihče ni kaznoval, živela je dalje v grehu brez nobene kazni, ako izvzamem njenega ljubimca, »strica Toneta«, ki jo je pretepal. Po vaših paragrafih je bila nedolžna kakor jagnje, in kaznovali bi bili tistega, ki bi ji bil zalučal v obraz besedo: morilka!

Oprostite, gospodje sodniki! Prav je, da me svarite in pozivljete k stvari; zabavljati ne smem črez zakone, in Bog ve, da do danes tudi nisem zabavljajl proti nikomur, govoril sem o tem le sam s seboj. Sem pač sin svojega očeta . . .

No, silite me, naj pridem čimprej h koncu, k onemu dejanju . . .

Kakor veste, sem bil od svojega osmega leta pri svojem stricu, očetovem bratu, ki tudi danes tukaj priča tako kakor vsi drugi, ki me poznajo, da sem namreč dober, miren človek, za kar se imam zahvaliti le njemu. Ona — mati — je vedno silila v našo bližino; saj je dobila včasi od tete krožnik juhe ali kos kruha, ker vsak krajcar, ki si ga je zaslužila, ga je morala dati — njemu — Tonetu. Dražila in mučila me je s svojo navzočnostjo, v tem ko so v meni vstajali pri pogledu nanjo najbridkejši spomini.

Tisti usodni dan je torej prišla v našo kuhinjo. Bili smo povečerjali; stric in jaz sva čitala liste, teta je gladila perilo s težkim gladilnikom.

Odgovarjali smo ji vsi le kratko, ker je ni maral nihče. Ko je pomolčala nekaj časa, se je obrnila k meni in dejala zlobno: »Franc, ti se torej ženiš,« — in ko sem pogledal črez list ne njej v obraz, ampak na njeno pisano krilo, tedaj se je zasmejela tako grdo, da mi je šlo po vseh kosteh.

»Ha, ha, ženi se! Tak mož tepec boš, kakršen je bil tvoj o . . .«

Pogledal sem jo divje kakor še nikogar ne v svojem življenju, pogledal ji naravnost v oni odurni, nabrani, grdi obraz, in srd, katerega sem zadržaval celih štiriindvajset let, je zavrel, prekipel v meni.

Očividno se me je ustrašila, ker ni izgovorila besede »oče«, jaz pa sem zagrabil gladilnik in ga ji zalučal naravnost v glavo . . .

Vse drugo veste . . .

Kakor bi mi bil tisti gladilnik ležal celih štiriindvajset let na srcu, tako olajšanega sem se čutil — Bog mi odpusti, in zdelo se mi je, da je duša mojega ubogega očeta šele sedaj našla pokoj.

Zdaj me sodite — po svojih paragrafi!

Po klopeh se po parku oziram . . .

Po klopeh se po parku oziram; O, v meni še polje življenje
na vsaki ljubeč sedi par — z nekdanjo mladostno močjo,
Jaz stopam bolehav po poti; v duši moji brsti in poganja
ljubezni mi vaše ni mar. klic življenja pač sto in pa sto.

Vi mislite, da izumrle Le ljubite vi se po svoje,
so v meni življenske moči, jaz ljubico svojo častim; —
da smrti že gledam v obličje, visoko njen prapor mogočni
pošastim tam večne noči? — resnice jaz prapor držim.

V. S. Fedorov.

